

HUNGARIKA-VONATKOZÁSOK A SZENTSZÉKI LEVÉLTÁRAKBAN:

I. Vatikáni Apostoli Levéltár (ARCHIVIO APOSTOLICO VATICANO):

Ez a levéltár az Apostoli Szentszék különféle, az Egyházi Állam és a világegyház kormányzásában résztvevő szerveinek iratanyagát, különféle bizottságoknak, zsinatoknak, szerzetesrendeknek, egyéb Szentszékhez kötődő szervezeteknek, családoknak, személyeknek az iratanyagát, a Szentszék diplomáciai képviselteinek iratanyagát őrzi. A gyűjtemény természeténél fogva elsősorban egyháztörténeti vonatkozásokat tartalmaz, ugyanakkor tekintve az egyház társadalmi beágyazottságát, a politika-, diplomácia-, kultúr-, művelődés-, eszme-, társadalom-, hadtörténet és gazdaságtörténet bizonyos aspektusai iránt érdeklődők számára is fontos információkat őriz. A Magyar Nemzeti Levéltárban számos fontos itt található anyagról van másolat, illetve a 19. század közepétől kezdve több forráskiadás is napvilágot látott. A vatikáni kutatóút előtt tehát érdemes ellenőrizni, hogy mi az, ami a MNL-ban már elérhető az anyagból, illetve melyek azok a dokumentumok, amelyek már forráskiadásban olvashatók.

A legkorábbi itt őrzött dokumentum a VIII. század végén keletkezett, a végpontot pedig a kutatás szempontjából XII. Pius pápaságának vége, 1958 jelenti, ugyanis Ferenc pápa 2020-ban az ő pontifikátusa idején keletkezett dokumentumokat tette kutathatóvá. (Ez alól kivétel: II. Vatikáni Zsinat levéltára, amely ezen túlmenően tartalmaz kutatható iratanyagot).

A kutatáshoz fontos a római kúria és az itt működő szervek, illetve ezek hatásköri változásainak ismerete. (Ehhez kiváló kiindulási alapot nyújtanak például – további szakirodalommal: Niccolò del Re számos kiadást megért *La Curia Romana* című műve, illetve Bánk József: *Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai*. Budapest, Szent István Társulat, 1958 című munkák.)

A fondjegyzék – amely minden kutatásnál a kiindulópont – a következő linken található: <https://www.archivioapostolicovaticano.va/content/dam/aav/documenti/Indice%20dei%20Fondi%20e%20relativi%20mezzi%20di%20descrizione%20e%20di%20ricerca.pdf>. Ebben a fondok jegyzékén kívül egy rendkívül részletes szakirodalomjegyzék is megtalálható a levéltárról és egyes fondokról. Így a lentiekben mindössze egy-egy kapcsolódó szakirodalmat emeltem ki, továbbá megjelöltem a leírás során használt csak a levéltárból elérhető belső inventáriumokat is. Amennyiben a vonatkozó magyar anyagról már készült inventárium, azt is feltüntettem. Továbbá jeleztem, ha a rendelkezésre álló jegyzék alapján nincs benne magyar vonatkozás, hiszen a kutatóknak az is információ.

A Vatikáni Apostoli Levéltár több mint 600 fondot tartalmaz, 85 iratkilométernyi forrással és számtalan alfondot.

Archivio Concistoriale (Arch. Concist.):

A fondban található nagyobb sorozatok a Bíborosi Kollégium levéltára és a Konzisztoriális Kongregáció levéltára. Korábban ennek részeként szerepelt, de ma külön fondban szerepel a fondjegyzékben az Uditore di Sua Santità levéltára. A benne található irategyüttesek nélkülözhetetlen adatokat szolgáltatnak az újkori egyházi struktúra fontos elemeinek megismeréséhez.

1. *Sussidi per la consultazione dell'Archivio Vaticano. Lo Schedario Garampi – I Registri Vaticani – I Registri Lateranensi – Le «Rationes Camerae» - L'Archivio Concistoriale*, nuova ed. riveduta e ampliata a cura di Germano Gualdo, Città del Vaticano 1989 (Collectanea Archivi Vaticani, 17). 333–362.
2. *Sussidi per la consultazione dell'Archivio Vaticano. A cura della direzione e degli archivisti. Volume I. Schedario Garampi – Registri Vaticani – Registri Lateranensi – Rationes Camerae – Inventario del Fondo Concistoriale*. Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana, MCMXXVI. 203-219.

ARCHIVI DELLE RAPPRESENTANZE PONTIFICIE

Arch. Nunz. Cecoslovacchia – Prágai Apostoli Nunciatura Levéltára:

A prágai apostoli nunciaturát 1920-ban hozták létre, az első nuncius Clemente Micara volt, aki 1923-ig töltötte be e tisztséget. Őt Francesco Marmaggi (1923-1928), Pietro Ciriaci (1928-1934), majd Saverio Ritter követte (1935-1939, 1946-1948: internuncius volt). Ezt követően ideiglenes ügyvivőkkel még 1950-ig működött a nunciatura.

A nunciatura iratanyaga 95 dobozból áll, ebből 81 az 1939-ig terjedő időszakból, 14 pedig az ezután, 1945-1950-es időszakból őriz forrásokat. A hiátus az az időszak amikor a hivatalos diplomáciai kapcsolatok megszakadtak, Szlovákia önállósodott. Az 1945-1950-es időszak

iratainak sorsa hányattatott, az iratanyag nem teljes. Ezeket a dokumentumokat – 11 dobozt – 1949-ben küldték Rómába majd az utolsó 3 doboz iratanyagot Ottavio De Liva, az Apostoli Szentszék csehszlovákiai ügyvivője küldte Rómába a Csehszlovákiából való kiutasítását közvetlenül megelőző napokban a prágai olasz követségen keresztül. Ezeket ítélte legfontosabbnak és így megőrzendőnek, azonban az anyag nagy részét megsemmisítette. A fasciculusok számozása dobozokon átívelő, összesen 737-et tartalmaz a fond.

A prágai apostoli nunciatúra levéltára számos magyar vonatkozást őriz, képet kaphatunk belőle például az 1920-as trianoni békeszerződés következtében meghúzott új határok által ketté vagy három részbe szelt egyházmegyék személyi és vagyoni kérdéseiről, az új püspöki, apostoli kormányzói kinevezésekről, a magyar nemzetiségű hívek, illetve a szerzetesek, egyházi intézmények sorsáról az új rezsim alatt. Megtalálhatók itt a besztercebányai, szepesi, kassai, eperjesi, rozsnyói, nyitrai, munkácsi egyházmegyék, ill. az apostoli kormányzóságok iratai. 1945 után pedig például a lakosságcserére, magyarok Csehországba történő kitelepítésére láthatunk rá az itt őrzött iratokból.

1. Giuseppe Umberto Maria Lo Bianco (a cura di): *Archivio della Nunziatura Apostolica in Cecoslovacchia (1920-1950). Indice 1229*. Città del Vaticano, 2008.
2. Tusor Péter–Tóth Krisztina: Az újonnan megnyitott vatikáni fondok és a magyar történetkutatás, In: *Magyarország és a római Szentszék. (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére*. Budapest-Róma, Gondolat Kiadó, 2012. A tanulmány függelékében található áttekintő jegyzék.

Arch. Nunz. Jugoslavia – Belgrádi Apostoli Nunciatúra Levéltára

Az Apostoli Szentszék 1920-ban létesített diplomáciai kapcsolatot a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal (1929-től Jugoszlávia). Ettől kezdve őrzi e fond a belgrádi apostoli nunciatúra iratanyagát. A nunciások 1920-1921: Francesco Cherubini, 1922-1937: Ermenegildo Pellegrinetti és 1938-1946: Ettore Felici voltak. Utóbbi azonban 1941 augusztus elején a német hatóságok felszólítására elhagyni kényszerült Belgrádot, a nunciatúrát a belgrádi érsekre bízva, azonban a nunciusi címet megtartotta 1946-ig. Ekkor ugyanis Joseph Patrick Hurley-t nevezték ki az Apostoli Szentszék ottani diplomáciai képviselőjének (*reggente ad interim*-nek). Ő 1950-ig látta el e feladatát, majd 1950 és 1952 között Silvio Oddi működött az Apostoli Szentszék belgrádi ügyvivőjeként. A szerb külügyminisztérium 1952. december 17-ei jegyzékével

jelentette ki, hogy a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat az Apostoli Szentszékkal és kiutasítja az ügyvivőt. Utóbbi december 27-én hagyta el az országot.

A nunciatúra levéltára 1941-ig 32 doboz, 1946-tól 1952-ig 41 doboz iratanyagot őriz. (Eredetileg 1-től 44-ig ment a számozás, de a 4-es, 6-os és 9-es dobozok hiányoznak). A dobozok számozása 1920-tól kezdve folytatólagos, nem kezdődik újra 1946-ban. Az első 32 dobozban az iratanyag nincs klasszikus fasciculusokra osztva, az 1946-tól terjedő időszakban igen, ott a fasciculus számozás dobozokon átívelő. A kapcsolódó inventárium tartalmaz továbbá 17 doboz (benne 73 fasciculus, folytatólagos számozással) további iratanyagot Hurley ehhez az időszakhoz kötődő hagyatékából, melyet az Amerikai Egyesült Államokbeli nunciatúra küldött be 2013-ban a Vatikáni Apostoli Levéltárba.

Az 1920-as trianoni békeszerződés következtében külföldre került egyházmegyerészek, magyar egyházi intézmények sorsára, történetére kaphatunk rálátást a nunciatúra iratanyagából. A háborút követően pedig elsősorban a vallási életre, politikai helyzetre és az egyházüldözésre, ami nem kizárólag a magyarokat sújtotta.

1. Massimiliano Valente (a cura di): *Archivio della Nunziatura Apostolica in Jugoslavia. Indice 1209*, Città del Vaticano, giugno 2005.
2. Giuseppe Umberto Maria Lo Bianco: *Archivio della Nunziatura Apostolica in Jugoslavia (1946–1952) e Carte Hurley (Joseph Patrick) (1945–1950). Indice 1209A*, Città del Vaticano, settembre 2018.

Arch. Nunz. Romania – Bukaresti Apostoli Nunciatúra Levéltára:

Az Apostoli Szentszék 1920-ban létesített diplomáciai kapcsolatot Romániával. Az első apostoli nuncius 1920-1923-ig Francesco Marmaggi volt. Őt 1923-1933-ig Angelo Maria Dolci, 1933-1936-ig Valerio Valeri, majd 1936-1947-ig Andrea Cassulo követte. 1947-től 1950-ig pedig régens minőségben Gerald Patrick O'Hara vezette az Apostoli Szentszék romániai diplomáciai képviselőjét, akit 1950. július 4-én utasítottak ki Romániából három napot hagyva a távozásra. Július 7-én hagyta el Bukarestet.

A nunciatúra iratanyagát három alkalommal: 1940-ben, majd 1947-ben, illetve 1950-ben küldték Rómába. Összességében 111 bustát tartalmaz [ebből 108 kapott önálló számozást, három darab 41A, B és C alatt tartják nyilvántartva – ugyanis a bukaresti apostoli nunciatúra

iratanyaga tartalmazza Angelo Maria Dolci törökországi 1924. évi missziójának iratanyagát és törökországi apostoli delegációja 1914-1919-es iratanyagainak másolatát is]. Az iratanyagot eredetileg pozíciókba rendezték, ma viszont fasciculusok szerint kutatható. A fasciculusok számozása folyamatos, dobozokon átívelő.

Magyar szempontból jelentősége a trianoni békeszerződés következtében elcsatolt magyar lakosságú területekről itt található információkban rejlik.

1. Elisabetta Vendemia (a cura di): *Archivio della Nunziatura Apostolica in Romania (1920–1933). Indice I243A*, Città del Vaticano, settembre 2018.
2. Antonio Maria Socciarelli (a cura di): *Archivio della Nunziatura Apostolica in Romania (1933–1936). Indice I243B*, Città del Vaticano, febbraio 2009.
3. Giuseppe Umberto Maria Lo Bianco (a cura di): *Archivio della Nunziatura Apostolica in Romania (1936–1950). Indice I243C*, Città del Vaticano, novembre 2010.

Arch. Nunz. Ungheria – Budapesti Apostoli Nunciatura Levéltára:

A budapesti apostoli nunciaturát 1920-ban alakították meg, az első budapesti apostoli nuncius Lorenzo Schioppa volt 1920-tól 1925-ig, akit Cesare Orsenigo követett 1925–1930 között, majd 1930–1945 között Angelo Rotta töltötte be e tisztséget. Az első két nuncius iratanyaga teljes egészében, míg Angelo Rotta iratanyaga 1940-ig bezárólag található meg itt, ugyanis a nuncius félve attól, hogy illetéktelen kezekbe kerülhetnek, Budapest ostromakor, 1945-ben elégette a nunciatura levéltárának azt a részét, amelyet még nem szállítottak Rómába. Összesen 59 doboz iratanyag található meg itt, amelyből 58 darab saját számozást kapott, míg egy a budapesti apostoli nunciatura megalakításánál korábbi iratanyagokat tartalmazó dobozt, a 3A-t is itt őriznek. A budapesti nunciatura levéltára kimondottan Hungarika-anyag.

1. Tóth Krisztina–Tusor Péter: *Inventarium Vaticanum I. A Budapesti Apostoli Nunciatura levéltára (1920–1939)*. Budapest-Róma, Gondolat Kiadó, 2016.
2. Tomislav Mrkonjić (összeállította): *Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (Archivio della Nunziatura Apostolica di Budapest) aa. 1920-1939. Indice I235*. Città del Vaticano, 2010.

Arch. Nunz. Vienna – Bécsi Apostoli Nunciatura Levéltára:

Egyike azoknak az iratanyagoknak, amelyek a maguk teljességében kerültek a Vatikáni Apostoli Levéltárba, a XVII. század elejétől egészen az Anschlussig, azonban némileg későbbi, 1939-es, 1940-es anyagok is előfordulnak benne. A fondot 1968-1969-ben tanulmányozó Vanyó Tihamér Aladár a következőképpen írja le azt: „*Benne megtalálhatók eredetiben az államtitkárságnak és a kongregációknak a nunciushoz intézett iratai és másolatban a nunciosok levelezése a római szervekkel s a joghatóságuk területéről hozzájuk forduló közösségekkel és egyénekkkel. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk: míg a jelentések és a rájuk adott római válaszok a jelentősebb és elsősorban egyházpolitikai ügyek alakulásába adnak betekintést, addig a nunciatura levéltárának iratai főként a pápai követ joghatósági területének vallási életére, művelődési és társadalmi viszonyaira vetnek fényt. Ebbe a levéltári állagba kerültek a nuncius bizalmas tájékoztatásai, a hozzá küldött följelentések, a tőle kért fölmentések, a tanácsért hozzá forduló levelei, a védelmét kereső papok, szerzetesek folyamodványai, továbbá különféle előterjesztések, panaszok, terjedelmes mellékletek.*” (Vanyó, 1986, 20). A bécsi nunciatura e periódusában keletkezett iratanyagáról részletes, áttekintő jellegű jegyzék készült. Ausztriával az Apostoli Szentszék a diplomáciai kapcsolatokat 1946-ban állította helyre. Az utóbbi periódus iratanyagának jegyzéke korábbi jegyzékekkel és szórványanyagokkal együtt belső számítógépes rendszeren elérhető gépelt kéziratban tanulmányozható.

1. Tomislav Mrkonjić: *Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna I. <<Cancellaria e Segreteria>>. Nn. 1-904 – aa. 1607-1939 (1940). Inventario.* Città del Vaticano, Archivio Segreto Vaticano, 2008.
2. Vanyó Tihamér Aladár: *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról, 1611-1786 - Magyarország újabbkori történetének forrásai,* Budapest, 1986.

Camera Apostolica (Cam. Ap.):

Az Apostoli Kamara a római kúria egyik legősibb hivatala, amely a 14. századra az Apostoli Szentszék gazdasági, politikai és bíraskodási feladatokat ellátó központi szervévé, illetve az Egyházi állam legfelső kormány szervévé vált. A Vatikáni Apostoli Levéltárban őrzött

gyűjtemény alfondokban rendkívül gazdag. Középkori magyar vonatkozású iratanyagát Lukcsics József tárta fel, akinek kéziratban maradt munkája 2014-ben került kiadásra.

1. Fausto Piola Caselli: *Inventario del Fondo Camerale. Indice 1036*, Roma, 1979.
2. *Fondo archivio di Stato 41. Indice 1112*. É.n. h.n.
3. † Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás et al. (szerk.): *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536). I: Obligationes, Solutiones*, feltárta, szerkesztette és közreadja † Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás, szerkesztőtárs: Nemes Gábor, munkatársak: Koltai András, Kalotai Noémi, Kiss Gergely, Matus Zsanett, szaklektorok: C. Tóth Norbert, Bujdosó Ádám (CVH I/9), Budapest–Róma 2014.
4. † Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás et al. (szerk.): *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536). II: Divisiones, Provisiones, Visitationes, Quindennia, Rationes, Annatae, Obligationes particulares, Legationes, Varia, Taxae*, feltárta, szerkesztette és közreadja † Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás, szerkesztőtárs: Nemes Gábor, munkatársak Koltai András, Kalotai Noémi, Kiss Gergely, Matus Zsanett, szaklektorok: C. Tóth Norbert, Bujdosó Ádám (CVH I/10), Budapest–Róma 2014.

Carte Theiner (Agostino) (Carte Theiner):

Az egyéni hagyatékok közül például a középkori magyar forrásokat publikáló, Vatikáni Titkos Levéltár egykori prefektusának iratanyaga számos magyar vonatkozású levelet tartalmaz. 1874-ben került a Vatikáni Apostoli Levéltárba. A kutatóteremben elérhető inventárium rövid, áttekintő jellegű.

1. *Carte Theiner. Inventario 1157*. é.n. h.n.

CONGREGAZIONI ROMANE

Concilio – Zsinati Kongregáció (Congr. Concilio):

Sorozatok: Concilia, Libri Decretorum, Libri Litterarum, Libri Litterarum Visitationum Sacrorum Liminum, Miscellanea Codices de Immunitate, Miscellanea Codices Externi, Miscellanea Codices Varii, Ponenze, Positiones, Regesta Litterarum super Residentia, Segreteria e Amministrazione, Sezione Amministrativa, Sezione Catechistica, Sezione Disciplinare

A Zsinati Kongregáció 1564-ben alakult meg, hogy a trienti zsinat interpretációja és határozatainak alkalmazása felett őrködjön. XI. Pius pápa idején azonban szerkezetét újrastrukturálták, három szekcióra osztották. Ezek közül az első a világi klérus és a katolikus hívők jogi és fegyelmi ügyeit vizsgálta, a második, amelyet XI. Pius pápa 1923-ban *Orbem catholicum motu proprio* jával hozott létre, a hitoktatási kérdéseket. Míg a harmadikat 1929-ben, amely az egyházi vagyoni jogi kérdésekkel foglalkozott, különösképpen Olaszország tekintetében.

A kongregáció 1564 és 1846 között a következő levéltári sorozatokat tartalmazza és tulajdonképpen 1922-ig a következő rendszerbe tagozódik: Libri Litterarum, Libri Decretorum, Libri visitationum Sacrorum Liminum (röviden: Libri VV.SS.LL.), Regesta Litterarum super residentia episcoporum, Concilia, Miscellanea, Positiones [Pietro Caiazza 1995-ös jegyzéke szerint]. 1923-1928 között alapvetően két részre oszlik az iratanyag: a Fegyelmi Szekcióra és a Hitoktatási Szekcióra, majd 1929-től ezekhez az Adminisztratív Szekció iratanyaga is csatlakozik.

A Zsinati Kongregáció Levéltárában több magyar vonatkozás is megtalálható, például: Congr. Concilio, Sezione Amministrativa, Positiones Diocesi estere 44. Ungheria, vagy: Congr. Concilio, Sezione Catechistica, Positiones, 83. Ungheria. A jegyzékben nyilvánvalóan magyar anyagként feltüntetettek mellett sokszor egy-egy téma alatt nincs körvonalazva, hogy pontosan mely országok ügyei szerepelnek ott, például a más dikasztériumokkal történő kommunikáció tárgya nincs feltüntetve. Így érdemes téma, illetve évszám szerint is rákeresni.

1. Pietro Caiazza (a cura di): *Archivio Storico della Sacra Congregazione del Concilio. Inventario Sommario*. Città del Vaticano, 1995. [Indice 1773].
2. Alejandro Mario Dieguez (a cura di): *Congregazione del Concilio (1923–1954). Sezione Disciplinare. Sezione Catechistica. Sezione Amministrativa. Indice 1173A*. Città del Vaticano, revisione febbraio 2020.

3. Pietro Caiazza: *L'archivio storico della Sacra Congregazione del Concilio (Primi appunti per un problema di riordinamento)*, In: *Ricerche di storia sociale e religiose* 42 (1992), 7-24.

Congr. Conc., Relat. Dioec.:

Az egyházmegyék feletti felügyelet 1908-ig bezárólag e kongregáció hatáskörébe tartozott, így ez a fond a XVI. század végétől e dátumig tartalmazza az egyes egyházmegyék részéről beérkezett ad limina jelentéseket. Köztük a magyar egyházmegyék részéről beérkezetteket is.

1. *Congregazione del Concilio. Relationes Dioeesium (fine sec. XVI–1908)*. Copia dattiloscritta dell'Indice dattiloscritto 1140, kézirat, a készítő megnevezése nélkül.

Congr. Concilio, Carte sciolte

Egyelőre nincs róla rendelkezésre álló jegyzék, így nem tudni, hogy tartalmaz-e magyar vonatkozást.

Concistoriale – Konzisztoriális Kongregáció (Congr. Concist.):

Congr. Concist., Ponzene:

A kongregáció plenáris ülésein 1909 és 1948 között tárgyalt jegyzőkönyveket (tehát az 1908-as *Sapienti consilio* kezdetű apostoli konstitúcióval fémjelzett kúriareform utániakat) a Püspöki Kongregáció 1969-ben szolgáltatotta be a Vatikáni Apostoli Levéltárba. Itt a rendezés során az iratanyag évenként csoportosították. Vannak benne olyan évek, ahol a sorozat nem teljes, például 1913, ahol csak 12 jegyzőkönyv szerepel, vagy 1921-es év jegyzőkönyvei sem teljesek. A kutatóteremből elérhető inventáriumban minden jegyzőkönyv elején szerepel a protokollszám, a kérdéses egyházmegye, ország és téma. Ezek nyomán pedig az első, a jegyzőkönyvek jegyzékét 1938-ig közlő kötet végén nevek és helyek indexe található, amely megkönnyíti a keresést. (Fontos megjegyezni, hogy a magyar vonatkozások nem csak az

„Ungheria” kifejezés alatt tűnhetnek fel, érdemes például név vagy egyházmegye alapján is keresni). 1938 után nem készült külön jegyzék hozzá. Az inventárium készítője megállapítja, hogy a bíborosi vélemények, pápai döntések nem találhatók meg itt. A püspöki processzusok a bennük szereplő személyes, ill. bizalmas természetű adatok miatt 1922-től egyelőre nem kutathatók.

1. Alejandro Mario Dieguez (a cura di): *Congregazione Concistoriale. Ponzene (1909-1938). Indice 1277*. Città del Vaticano, settembre 2011.
2. Alejandro Mario Dieguez (a cura di): *Congregazione Concistoriale. Ponzene (1939-1948). Indice 1277A*. Città del Vaticano, marzo 2020.

Congr. Concist., Positiones:

2011-ben került az iratanyag a Püspöki Kongregációtól a Vatikáni Apostoli Levéltárba. 1908-tól (a Sapiienti consilio kúriareformtól) 1921-ig terjed, tehát X. Pius és XV. Benedek pápák idejére vonatkozóan tartalmaz értékes dokumentumokat. A *Sapiienti consilio* értelmében ugyanis jelentősen megnőtt a hatásköre e kongregációnak. Feladatkörébe tartozott az ügyek előkészítése a konzisztóriumok számára. Püspökök, koadjutorok, segédpüspökök, apostoli adminisztrátorok és egyéb ordináriusok, például a katonai ordináriusok kinevezése, kiválasztásuk, a pápának jóváhagyásra ajánlásuk stb. Ellátták az egyházmegyék feletti legfőbb felügyeletet is: az egyházmegye kormányzása, anyagi állapota felett is őrködtek és felülvizsgálták az általában ötévente benyújtott jelentéseket az egyházmegyék állapotáról. Ha szükséges volt, apostoli vizitációt rendelhettek el. Egyházmegyék, prelatúrák, nullius apáttságok felállítása, egyesítése, elnyomása, káptalanok felállítása is a kompetenciájuk volt. Ezen kívül őrködtek a szemináriumok és kollégiumok felett, valamint 1908 és 1915 között az egyházi hatóságtól függő iskolák felett. X. Pius pápa 1912-ben *Cum omnes* motu proprio-jaival az összes római katolikus kivándorló lelki ügyeinek intézését és a papok kivándorlásának ellenőrzését is a hatáskörükbe utalta. Ezen túl 1917-ig a Római Kúria dikasztériumai közötti jogviták vagy hatásköri kételyek rendezése is a kompetenciájába tartozott. E kongregáció e széles kompetenciája miatt is érdemes magyar anyagokkal kapcsolatban tanulmányozni a kutatóknak.

Az anyagban alapvetően egyházmegyénként, illetve országonként, lehet keresni, ezeken belül évenként, illetve protokoll-szám nyomán. Némely tétel ettől eltérő, például: Roma-Concistoriale, Roma-Orbis, Roma-Urbis.

1. Edoardo Antinucci e Luciano Cipriani (a cura di): *Congregazione Concistoriale. Positiones. Indice 1289*. Città del Vaticano, novembre 2014.

Congr. Concist., Relat. Dioec.:

Konzisztoriális Kongregáció iratanyagában megtaláljuk 1909-től kezdve a magyar egyházmegyék, illetve Trianon után külföldre került egyházmegyék ad limina jelentéseit is. Ugyanis, 1908-ban X. Pius pápa Sapienti consilio konstitúciójával a Zsinati Kongregációtól a püspökök lelkipásztori tevékenysége feletti felügyeletet a Konzisztoriális Kongregáció hatáskörébe helyezte át, úgy, hogy e kongregáció plenáris ülésén tárgyalták a benyújtott ad limina jelentéseket. 1909 végén pedig a Konzisztoriális Kongregáció De relationibus dioecesis et visitationis SS. Liminum címmel kiadott egy dekrétumot, amely szabályozta az összes olyan jelentést, amelyek olyan területekről érkeztek be, amelyek nem a Propaganda Fide Kongregáció illetékességi körébe tartoztak. Tehát a Konzisztoriális Kongregáció iratanyagából kell kikérni a Relationes Dioecesium alfondot, amennyiben szeretnénk 1909-től kezdve ad limina jelentéseket olvasni. Ez körülbelül 3200 jelentést tartalmaz 972 különböző egyházmegyéből. A számozás 960-ig megy, mivel némely számozás kettős. Ilyenkor az egyik számozás mellé egy betűt illesztnek.

1. *Congregazione Concistoriale, Relationes Dioecesium, Cappellani Militari, Vescovo dell'esercito e dell'armata. Indice 1169A*, a cura di Luciano Cipriani–Alfredo Tuzi, rivisto e aggiornato da Vanessa Ferretti, Città del Vaticano, novembre 2015.

Congr. Concist., Sedi e Vescovi tit.:

1908-tól 1968-ig bezárólag a címzetes püspökségekkel és ezen püspöki címekre felszenteltekkel kapcsolatos dokumentumokat tartalmaz. Az áttekintő jegyzékben egyházmegye és az adott címzetes püspök neve szerint lehet keresni. Természetesen XII. Pius haláláig, 1958-ig bezárólag lehet kikérni a fondból az iratanyagokat.

1. *Congregazione Concistoriale. Sedi e vescovi titolari (1910-1964)* [a belső jegyzéken javítva: 1908-1968]. *Elenco delle diocesi titolari e dei vescovi. A cura di Giuseppe Isoli e Antonio Luciani, 1997.*

Congr. Concist., Cappellani Militari:

Nincs magyar vonatkozás

Congr. Concist., Operato Guerra:

(Risposte alla circolare sull'operato durante la guerra (1918))

Egyelőre nincs róla rendelkezésre álló jegyzék, így nem tudni, hogy tartalmaz-e magyar vonatkozást.

Congr. Concist., Uff. Emigrazione:

(Ufficio per l'Emigrazione)

Egyelőre nincs róla rendelkezésre álló jegyzék, így nem tudni, hogy tartalmaz-e magyar vonatkozást. Csak sejthető, hogy igen!

Congr. Concist., Visita Ap.:

Kifejezetten magyar vonatkozása nincsen. Viszont egyelőre nem tudni, hogy esetleg az USA-ban végzett vizitáció kapcsán lehet-e benne bármi kapcsolódó.

1. *Congregazione Concistoriale. Visita Apostolica. Indice 1213.* A cura di Luciano Cipriani e Alfredo Tuzi, Città del Vaticano, dicembre 2015.

Congr. Concist., Visita Ap. Seminari:

(Visita Apostolica dei Seminari d'Italia)

Magyar vonatkozás nem feltételezhető.

Segreteria dei Brevi – Sec. Brev.:

Ez a fond 1566-tól tartalmaz iratokat, jelenleg 1908-ig bezárólag érhető el inventáriuma. Ettől csak az első kötet tér el némileg, amely 1554-től 1591-ig keletkezett bullákat tartalmaz. A brève-minuták mellett különféle brévékhez kapcsolódó dokumentumok, kérések, eredeti folyamodványok, feljegyzések is találhatóak itt. Ezen túlmenően az „Indulg. ad tempus” és „Altar. ad tempus” alfondokban az adott előző pápa nagyon sok eredeti brévéje olvasható (pecsét nélkül). A brévék (vagy ezek minutái) és a hozzájuk kapcsolódó dokumentumok évenként vannak rendezve, ezen belül hónapokra, tehát kronológiai rendben kutathatók. Az expeditio sorrendjében szerepelnek bennük a források nem pedig az engedélyezés évében.

A levéltár fondjegyzékében e fondhoz tartozó alfondok: Altare Privilegium ad Tempus; Altare Privilegium Perpetuum; Indulgentiae ad Tempus; Indulgentiae Perpetuae; Indulta Personalia; Registra Brevium.

1. *Inventario – Prospetto della Serie „Sec. Brev.”. Compilato da Mons. Pietro Guidi, Viceprefetto dell’Archivio Segreto Vaticano. 1566 (1554)-1846, riveduto da Mons. Carlo Natali, kézirat, é.n.*
1. *Segreteria dei Brevi (1846-1908). Copia dattiloscritta e ampliata dell’Indice 1099. A cura di Pietro Ottaviani, Città del Vaticano, marzo 2004.*

Registri Lateranensi (Reg. Lat.):

1. *Sussidi per la consultazione dell’Archivio Vaticano. Lo Schedario Garampi – I Registri Vaticani – I Registri Lateranensi – Le «Rationes Camerae» - L’Archivio Concistoriale, nuova ed. riveduta e ampliata a cura di Germano Gualdo, Città del Vaticano 1989 (Collectanea Archivi Vaticani, 17). 245–313.*
2. *Sussidi per la consultazione dell’Archivio Vaticano. A cura della direzione e degli archivisti. Volume I. Schedario Garampi – Registri Vaticani – Registri Lateranensi – Rationes Camerae – Inventario del Fondo Concistoriale. Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana, MCMXXVI. 146–190.*
3. Schedario Garampi

Registri Vaticani (Registra Vaticana) (Reg. Vat.):

1. *Sussidi per la consultazione dell'Archivio Vaticano. Lo Schedario Garampi – I Registri Vaticani – I Registri Lateranensi – Le «Rationes Camerae» - L'Archivio Concistoriale*, nuova ed. riveduta e ampliata a cura di Germano Gualdo, Città del Vaticano 1989 (Collectanea Archivi Vaticani, 17). 135–244.
2. *Sussidi per la consultazione dell'Archivio Vaticano. A cura della direzione e degli archivisti. Volume I. Schedario Garampi – Registri Vaticani – Registri Lateranensi – Rationes Camerae – Inventario del Fondo Concistoriale*. Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana, MCMXXVI. 49–143.
3. Martino Giusti: *Inventario dei Registri Vaticani*, Città del Vaticano, Archivio Vaticano, 1981. (Collectanea Archivi Vaticani 8)
4. Schedario Garampi

...

II. PÁPAI ÁLLAMTITKÁRSÁG TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA (ARCHIVIO STORICO DELLA SEGRETERIA DI STATO – SEZIONE PER I RAPPORTI CON GLI STATI E LE ORGANIZZAZIONI INTERNAZIONALI):

Ebben a levéltárban főleg XIX-XX. századi dokumentumok kutathatók. Magyar vonatkozásokban rendkívül gazdag a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának iratanyaga, amely annak 1814-es megalakításától kezdve XII. Pius pápa haláláig (1958) bezárólag kutatható. Némileg korábbi, XVIII. század végén keletkezett iratokat is tartalmaz a Caprano fond (Pietro Caprano [1759-1834] bíborosról kapta a nevét, 10 egyházi ügyekre vonatkozó bőrbe kötött kötet). Ezen kívül több értékes hagyaték is helyet kapott a levéltár gyűjteményében: a vatikáni Ostpolitik fontos alakja, Agostino Casaroli hagyatéka, XV. Benedek hagyatéka, XI. Pius és XII. Pius hagyatéka. Végül a különféle nemzetközi szervezeteknek is külön fondja van. A levéltárban elsősorban egyház-, diplomácia-, politika-, gazdaságtörténeti, társadalomtörténeti, kultúrtörténeti dokumentumok találhatók meg.

Fondo Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (AA.EE.SS.) – A Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának Fondja

A Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációját VII. Pius pápa 1814-ben hozta létre azzal a céllal, hogy az államok és az egyház közötti kapcsolatot helyreállítsa, polgári törvényhozási jellegű kérdéseket, amelyek a tanítás, a joghatóság és az egyházi szabadság, az egyházmegyék felállítása és irányítása, a püspökök kinevezésére vonatkozó tárgyalások, a papság és a kormányok közötti kapcsolatokat érintik, nem elhanyagolva az egyes európai országok lelki, dogmatikai, erkölcsi és fegyelmi kérdéseit. A fondból jelenleg kb. 420 iratfolyóméter forrás tanulmányozható. 1967-ben ér véget, amikor a pápa kiadta *Regimini Ecclesiae Universae* kezdetű apostoli konstitúcióját, mellyel megszűnt a Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációja, helyét az „Egyházi Közügyek Tanácsa” vette át. Azonban jelenleg csak 1958-ig, XII. Pius pápa haláláig bezárólag kutatható.

A jelenleg kutatható anyag öt periódusra oszlik: 1. VII. Pius (1800-1823), XII. Leó (1823-1829), VIII. Pius (1829-1830), XVI. Gergely (1836-1846) és IX. Pius (1846-1878) pápasága idején keletkezett iratok, 2. XIII. Leó (1878-1903) pápasága idején keletkezett iratok, 3. X. Pius (1903-1914) és XV. Benedek (1914-1922) idején keletkezett iratok, 4. XI. Pius (1922-1939) idején keletkezett iratok, 5. XII. Pius (1939-1958) idején keletkezett iratok. Ebből az első négy periódus papír alapon, a XII. Pius pápasága idején keletkezett dokumentumok nagyrészt belső számítógépes rendszeren kutathatók. Utóbbi két részre van osztva: 1939-1948-ig és 1949-től 1958-ig (néhány akta, amely XI. Pius és XII. Pius pápasága idején keletkezett dokumentumokat is tartalmaz, csak papír alapon). A második részben nagyon sok akta még feldolgozatlan, így nem kutatható, ezek listája a következő honlapon található meg: https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/sezione-rapporti-stati/archivio-storico/fondi/materiale-pontificato-pio-xii.pdf.

A fondon belül külön sorozatok vannak, például Ungheria, Austria, Romania, Cecoslovacchia, Jugoslavia. A sorozatok posztóikra oszlanak: némely cím több országnál is előfordul – mint például: Razzismo, Minoranze, Chiese ortodosse etc., némely egyedi. A sorozatokat magyar szempontból érdemes komplex szemlélettel megközelíteni, gondolva a történeti Magyarország kiterjedésére, illetve különféle időpontokban és okokból bekövetkezett kivándorlásokra is.

1. Eördögh István: *A Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációja Levéltárának (Vatikánváros) a magyarországi egyházakra vonatkozó forrásai 1803-1903*. Szeged, Szerzői kiadás, 1992.
2. Somorjai Ádám OSB: *A Vatikáni Államtitkárság Államközi Kapcsolatok Szekciója Történeti Levéltárában őrzött dokumentumok olasz nyelvű inventáriumának hungarika anyagai 1939-1948*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2020.

Spogli

Ebben a fondban jelenleg XV. Benedek pápa, XI. Pius pápa, XII. Pius pápa itt őrzött hagyatékát, illetve Agostino Casaroli, a vatikáni Ostpolitik jelentős személyiségének hagyatékát találjuk meg. Utóbbi 193 doboznyi 20 iratfolyómétert kitevő hagyatékát kezdetben a Pármai Állami Levéltárban őrizték, 2015-ben került a Pápai Államtitkárság Történeti Levéltárába. Ez a fond kivételt képez, hiszen 1958 utánra vonatkozva is tanulmányozható. Magyarország és az Apostoli Szentszék 1960-as 1970-es, ill. 1980-as évekbeli kapcsolatára vonatkozóan találunk benne számos értékes forrást.

1. Andrea Tornielli: *Le carte di Casaroli sono tornate in Vaticano*, elérhető: <https://www.lastampa.it/vatican-insider/it/2015/04/15/news/le-carte-di-casaroli-sono-tornate-in-vaticano-1.35272993/>, a letöltés dátuma: 2023. november 10.

III. PROPAGANDA FIDE LEVÉLTÁRA (ARCHIVIO STORICO DE PROPAGANDA FIDE):

E levéltár alapvetően a kongregáció 1622-es megalakulásától kezdve (ennél némileg régebbi dokumentumokat is őriz) minden olyan területet felölel, amely nem a rendes egyházi hierarchia fennhatósága alá tartozott. Mind a hódoltsági mind az erdélyi missziókra vonatkozó iratanyag megtalálható itt, de az újabb iratsorozatban is több magyar vonatkozás van. A levéltári anyag alapvetően két részre oszlik: Régi iratsorozatra (1622-1892) és az Új iratsorozatra (1893-1958). A lentiekben a kutatás megkezdéséhez adok támpontokat, melyhez Flavio Belluomini, a levéltár igazgatójának a Kongregáció 400 éves megalakulásának alkalmából 2022-ben rendezett nagyszabású konferencián a levéltárról elhangzott előadását is felhasználtam. Sokkal bővebben [itt](#) lehet [tájékozódni](#):

<http://www.archivistoricopropaganda.va/content/archivistoricopropagandafide/it.html>.

Magyar részről tudtommal részletes inventárium nem, azonban forráspublikáció több is megjelent az itteni levéltári iratanyagból.

1. Régi iratsorozat (1622-1892):

Ebből a legfontosabb fondok a következők: Scritture originali riferite nelle congregazioni generali – röviden: **SOCG**, az „Acta Sacrae Congregationis” – röviden: „**Acta**”, a „**Lettere**” és az „**Istruzioni**” fondok. A Propaganda Fide Kongregáció általános üléseit a levelek, memorandumok (pl. püspököké, misszionáriusoké, fejedelmeké stb.), nunciusi vagy delegátusi levelek, konzultorok véleménye, stb. alapján tartotta meg, ezek találhatóak meg a SOCG alatt. Az Acta alatt az általános kongregációk aktái (beszámolók, a résztvevők állásfoglalásai stb.) találhatóak meg. Végül ezek az általános ülések határozatokat is hoztak, amelyeket leveleken vagy instrukciókon keresztül hoztak az érintettek tudomására, innen az utóbbi két fond elnevezése. A kutatónak célszerű az Acta-ból kiindulnia, ahol évekre lebontva kereshet.

Ezekon kívül külön fond foglalkozik azzal, ha egy ügyet külön is megvizsgáltak mielőtt az általános kongregáció elé került volna, ez az ún. **Congregazioni particolari**.

A **Scritture riferite nei congressi** (SC) fond is számos értékes anyagot tartalmaz, ha nem is tárgyalták ezeket az ügyeket az általános kongregációk. Egyrészt egy geográfiai alapon, ezen belül évekre és kötetekre bontott sorozatot tartalmaz, másrészt a dikasztérium belső működésével kapcsolatos sorozatot, melyekből a kongregáció adminisztrációjára, belső működésére stb. láthat rá a kutató. Jelentős az „Udienze di Nostro Signore”, röviden: **Udienze** fond, amely 254 kötetben a pápai audienciákról tartalmaz feljegyzéseket.

Egyes kisebb fondok adott településhez kapcsolódnak, mint például: **Fondo Vienna** vagy családhoz, mint például a **Fondo Consalvi**, de itt található például a **Sinodi Diocesani** fond is. Mellettük szintén külön fond a **Miscellanea** – töredékes, máshová nem sorolható iratanyagot gyűjtötték ide.

Bizonyos fondok a levéltárigazgató tájékoztatása szerint nem tanulmányozhatók. Ezek például azt tartalmazzák, hogy mennyi pénzt költöttek missziókra vagy mit vásároltak a kongregáció tagjai stb. Ezen kívül különféle magánlevéltárakat is tartalmaz a dikasztérium levéltára.

2. Új iratsorozat (1893-1958):

1893-ban az iratanyag nyilvántartása radikálisan megváltozott. Rubrikák szerint osztották őket be, ezen belül kötetenként, végül protokollumszámokat kaptak. 1923-ban ez annyiban változott, hogy a rubrikákat további alrubrikákra osztották fel. (Például: 92-es rubrika: papság missziós Uniója (1923-1925), 16. alrubrika: Ungheria) A kutatóteremben jól forgatható dokumentum-szintű jegyzékek állnak rendelkezésre ezekről, egy évhez általában négy vastag jegyzék tartozik, ahol nyomtatott kötetekben rubrikák és 1923-tól alrubrikák szerint kereshet a kutató.

...

Az itt elérhető leírás a szentszéki levéltárakról és azokban található fondokról, amelyeknek magyar vonatkozása lehet, egy előreláthatólag több éves, évtizedes munka első fázisa. A levéltárak jegyzéke, a bennük található fondok listája, a szakirodalom és leírások ebből következően még nem teljesek, fokozatosan bővülni fognak. A delegátus bármely észrevételt szívesen fogad a megjelölt email-címen.